

ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВОЇ ГРИ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Розглянуто рольову гру як один із засобів активізації комунікативної діяльності курсантів під час аудиторних занять. Акцентовано, що навчання іноземних мов із застосуванням рольової гри в умовах підготовки фахівців Державної служби з надзвичайних ситуацій України має відповідати сучасним вимогам і будуватися з урахуванням професійно-предметної сфери – боротьби з різними видами пожеж, аварій, природних та екологічних катастроф. Зазначено, що професійна діяльність фахівців із пожежної безпеки здійснюється на основі особливої комунікативної компетентності, від якої залежить мобільність та ефективність виконання ними своїх безпосередніх обов'язків – рятування постраждалих під час різноманітних катастроф як природного, так і техногенного характеру.

Ключові слова: рольова гра, комунікативна компетенція, професійне та функціональне спілкування, професійно-орієнтоване середовище.

Постановка проблеми. З кожним роком через підвищення вимог до професійного рівня володіння іноземними мовами курсантами вищих навчальних закладів технічного спрямування змінюється і концепція викладання іноземних мов. Ця концепція базується на розвитку і вдосконаленні комунікативної компетенції, що спрямована на формування мовленнєвих навичок та вмій у професійно-орієнтованому середовищі [1, с. 17]. Сучасний курсант повинен володіти не лише навичками й уміннями слухання, письма і читання, але й належним рівнем усного спілкування, яке, безумовно, є вкрай необхідним компетентному фахівцю в його майбутній професійній діяльності. У цьому плані важливим є застосування різноманітних форм навчання і контролю знань курсантів, зокрема використання ділової гри, яка є в достатній мірі мотивуючою і містить елементи непередбачуваності й несподіваності. У зв'язку з цим, учасники гри можуть оцінити можливість використання створеної ігрової ситуації в реальному житті під час виконання професійних обов'язків. Цього, на наш погляд, не може забезпечити механічне заучування певних лексичних одиниць і граматичних структур. Окрім того, рольова гра забезпечує курсантам соціолінгвістичну підказку: які одиниці й мовленнєві моделі вможливають оцінювання певної ситуації залежно від її складності й соціальної характеристики учасників.

Аналіз досліджень і публікацій. Застосування принципу комунікативності у процесі вивчення сучасних мов набуло значного поширення з початку 70-х років минулого століття. Саме в той час виникає цілий ряд методичних статей і посібників англійських та американських авторів, що присвячені використанню рольових ігор у навчальному процесі при вивченні мови. У роботах цих авторів підкреслюється важливе значення рольової гри для розвитку навичок спілкування у професійній сфері [10]. Рольова гра (*role play*) визначається деякими авторами як спонтанна поведінка осіб, які навчаються, їхня реакція на поведінку інших людей, які беруть участь у гіпотетичній ситуації [3; 10]. Таку ж думку висловлюють й інші автори, які вказують, що рольова гра – це засіб, при якому ті, хто навчаються, повинні вільно імпровізувати в межах створеної ситуації, виступати в ролі її учасників [9]. Інші автори для означення цього виду комунікативної діяльності використовують термін «simulation» [10]. Разом із тим, у методичній літературі зустрічається й інше трактування терміна «simulation», який використовують у тому випадку, коли обов'язковим елементом рольової гри є розв'язання заданої проблемної ситуації. Це, у свою чергу, загострює мотивованість висловлювань і, одночасно з цим, робить їх більш аргументованими й емоційними [8].

Тобто термін «simulation» може бути використаний для позначення рольової гри на більш високому рівні. На думку більшості авторів, рольова гра «simulation», яка,

завичай, базується на розв'язанні певної проблеми, забезпечує оптимальну активізацію комунікативної діяльності осіб на аудиторних заняттях. Необхідність знайти правильний підхід до розв'язання поставленої проблеми зумовлює природність спілкування, оскільки будь-яка комунікація викликана потребою в ній. Постановка проблеми і необхідність її розв'язання дають поштовх до розвитку критичного мислення в осіб, які навчаються. І, нарешті, необхідність ретельного продумування ситуації, пошуку єдино правильного, з точки зору учасника гри, її розв'язання розвиває логічне мислення та вміння аргументовано висловлюватися, переконувати співрозмовників, урахувати при цьому відповідні аргументи і факти. Під час рольової гри, як і при реальному спілкуванні, учасники повинні уважно слухати один одного, оскільки вони не знають заздалегідь, що скажуть їхні партнери, а також швидко аналізувати й адекватно реагувати на репліки своїх товаришів, висловлювати свої думки фонетично, лексично і граматично правильно [8]. Використання ситуативності як складової формування професійного мовлення курсантів спеціалізованих ВВНЗ при вивченні іноземних мов широко дискутується також у роботах вітчизняних авторів. Зокрема, особлива увага акцентується на застосуванні сучасних інноваційних технологій при вивченні іноземних мов у професійній освіті фахівців із пожежної безпеки [2; 3; 4; 5; 6]. На вдосконаленні мовленнєвої підготовки фахівців із вищою освітою наголошується також у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [7].

Виклад основного матеріалу. Незаперечним є те, що вивчення іноземних мов із застосуванням інноваційних технологій при підготовці фахівців Державної служби з надзвичайних ситуацій України має відповідати сучасним вимогам. У першу чергу, це стосується врахування професійно-предметної сфери – боротьби з різними видами пожеж, аварій, природних та екологічних катастроф.

Відомо, що професійна діяльність майбутніх фахівців із пожежної безпеки вимагає особливої комунікативної компетентності, від якої залежить мобільність та ефективність виконання ними своїх безпосередніх обов'язків – рятування постраждалих під час різноманітних катастроф як природного, так і техногенного характеру. Ураховуючи це, при вивченні іноземної мови ми постійно застосовуємо рольові ігри, що дає змогу не лише оцінити засвоєння курсантами певного об'єму теоретичного матеріалу, але й забезпечити формування професійної мовленнєвої комунікативності. Це можна проілюструвати на прикладі вивчення кількох тем, що включені до програми дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», а саме: «Природні та техногенні катастрофи», «Надання невідкладної медичної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій», «Правила пожежної безпеки», «Причини виникнення пожеж», «Розслідування пожеж», «Пожежна техніка» та «Пожежна тактика». На заняттях курсантам пропонується поставити себе в ситуацію, яка може виникнути поза межами аудиторії, у реальному житті. Це може бути будь-що, починаючи від гасіння пожежі до надання першої медичної допомоги в умовах виникнення надзвичайної ситуації. Курсанту слід адаптуватися до визначеної ролі в надзвичайній ситуації: в одних випадках він може грати уявну роль постраждалого, у інших – пожежника-рятувальника. Учасникам рольової гри необхідно поводити себе так, наче все відбувається в реальному житті: їхня поведінка повинна відповісти ролі, яку вони виконують. Учасники рольової гри мають концентрувати свою увагу на комунікативному використанні одиниць мови, а не на звичайній практиці закріплення їх у мовленні. У навчанні професійно-спрямованої іноземної мови більшість авторів виділяють п'ять основних типів ролей: 1) «inherent» («уроджені»), які визначають стать і вік учасника гри, наприклад, діти, які постраждали під час землетрусу; 2) «ascribed» (приписані), які

визначають національність або приналежність до певної соціальної групи, наприклад, люди похилого віку, які зазнали ушкоджень під час аварії на залізниці; 3) «acquired» («набуті»), які визначають професію – рятувальник, психолог, який надає допомогу під час надзвичайної ситуації; 4) «actional» («дієві»), які визначають певний перелік дій у життєвій ситуації, наприклад, під час пожежі, автомобільної аварії, у яку може потрапити кожен і яка є тимчасовою; 5) «functional» («функціональні»), які визначають функціональне спілкування, наприклад, пропонування своєї допомоги, вираження співчуття та ін. Остання збігається з категорією комунікативних функцій, що широко застосовується при вивченні іноземних мов.

Найважливішим у навчанні іноземних мов професійного спрямування, на нашу думку, є три останні категорії ролей: «acquired», «actional» і «functional». Указані функціональні ролі розглядаються як мінімальні блоки, з яких складається рольова гра; вони є складовими багатьох ситуацій, унаслідок чого їх необхідно ретельно відпрацьовувати на підготовчому етапі.

Існує думка, що діти, зазвичай, легко «занурюються» у гру, у той час, як дорослі не виявляють особливого бажання брати в ній участь, оскільки бояться виявитися кумедними серед своїх однолітків. Тому, на наш погляд, важливо підготувати курсантів до рольової гри. Перш за все, слід певним чином розмістити їх у навчальній аудиторії: якщо вони знаходяться один за одним і повернуті до викладача, котрий перебуває в центрі уваги, ні про яку природність спілкування не може бути і мови. Найбільш прийнятним і раціональним вважається розташування учасників гри у вигляді великого кола, коли кожен курсант знаходиться одночасно в контакті з викладачем та іншими курсантами.

У рольовій грі можна виділити три етапи: підготовчий, власне гру та заключний. Можна також запропонувати і більш детальний план: підготовчий етап в аудиторії; підготовчий етап удома; рольова гра; заключний етап удома; заключний етап в аудиторії. Так, підготовчий етап в аудиторії передбачає: вступну бесіду викладача, котрий знайомить аудиторію з рольовою ситуацією, питаннями для обговорення або проблемами; знайомство з лінгвістичним наповненням гри (базові слова і словосполучення з теми); попереднє тренування фонетичних, словотворчих і лексичних одиниць, а також граматичних структур. На цьому етапі курсанти мають виконати низку вправ, що спрямовані на засвоєння матеріалу, що буде використаний під час рольової гри. Ефективними в цьому випадку слід уважати вправи на переклад ключових слів і словосполучень із теми: з англійської на українську мову та навпаки. Далі необхідно провести: вибір слів, які підходять за значенням; заповнення пропусків відповідними словами в потрібній формі; визначення антонімів і синонімів; виконання вправ на комбінаторне поєднання одних лексичних одиниць з іншими для утворення нових. Важливим є також проведення корекції вимови й орфографії, засвоєння словотворчих афіксів шляхом виконання фонетичних вправ і вправ на словотворення. Відпрацювання граматичного матеріалу можна здійснювати за допомогою побудови моделей утворення розповідних, заперечних і питальних речень у потрібних часових формах.

До підготовчого етапу вдома слід віднести: читання тексту, довідників, додаткового матеріалу по темі; збір інформації для кожної конкретної ситуації. Після проведення рольової гри необхідним є заключний етап удома, який передбачає виконання певного завдання (наприклад, написання професійно-спрямованої теми або складання діалогу). Під час заключного етапу в аудиторії проводиться: обговорення рольової гри (оцінювання викладачем комунікативної діяльності кожного учасника) та дискусія на запропоновану або близьку тематику.

Для успішного проведення рольової гри бажано, щоб кожен учасник мав бейджик, де вказано його ім'я, професія або посада персонажа, якого він представляє. Можливим також є використання певних реквізитів для створення атмосфери місця проведення рольової гри. Залежно від мети заняття й рівня підготовки аудиторії рольові ігри можна проводити в парах. Такі ігри спрямовані на тренування у використанні певних лексичних одиниць і граматичних структур у підгрупах із кількістю учасників від п'яти до семи осіб та в усій групі (при проведенні ігор у підгрупах і групах забезпечується вихід у мовлення). Рольові ігри в парах – найбільш простий вид цього методичного прийому. Багато авторів рекомендують використовувати для парної рольової гри анкети, які учасники заповнюють, ставлячи один одному запитання. Час, який відводиться на цю роботу, має бути обмеженим. Рольова гра в підгрупах може проводитися по-різному. Бажано, щоб усі підгрупи брали участь у рольовій грі одночасно в так званих «buzz groups», роботу яких контролює викладач, який переходить від однієї підгрупи до іншої. Однак, можна припустити й інший варіант, коли підгрупи грають по черзі: одна підгрупа грає, а решта – спостерігають та оцінюють її роботу для участі в подальшому обговоренні виступів.

Наведемо приклад рольової гри в підгрупах. Кожна підгрупа – це оперативний розрахунок пожежників, який має виїхати на гасіння пожежі. Ефективним прийомом для тренувальної роботи можна вважати використання майбутнього часу, розмовних формул, що пов'язані з відпрацюванням пожежно-технічної лексики. Разом із тим, наявність проблемних установок передбачає розвиток навичок як діалогічного, так і монологічного мовлення. Інколи робота в підгрупах може стати першою сходинкою до рольової гри на більш високому рівні, під час якої всі учасники розігрують дискусії, збори, конференції. Заслугує на увагу використання роздаткового матеріалу (рольових карток). Кожен учасник рольової гри отримує виготовлену з картону картку досить великого формату. Лицевий бік картки є однаковим у всіх учасників і надає основну інформацію про рольову ситуацію та проблему, яку слід розв'язати. Зворотний бік карток різний у кожного з учасників гри, і містить інформацію про задіяну особу та вказує на можливу лінію її поведінки. На наш погляд, такий роздатковий матеріал є зручним під час роботи; він повинен бути гарно оформленим, щоб викликати зацікавленість учасників рольової гри.

Важливим етапом рольової гри є контроль із боку викладача. Такий контроль проводиться протягом усієї рольової гри: у процесі виконання різних завдань, різнорівневих вправ, усних діалогів. Певний контроль із боку викладача проводиться також до початку рольової гри. Це дає змогу розташувати вправи та завдання в межах понять «контроль – творчість», починаючи з простих «performing memorized dialogues», під час яких викладач здійснює максимальний контроль, і закінчуючи творчими вправами. У процесі проведення контролю роль викладача має бути мінімальною, як і під час проведення рольової гри: викладач або зовсім не бере участь у грі, або виконує другорядну роль. І в тому і в тому випадку він спостерігає за ходом гри, фіксує допущені помилки і прорахунки, однак не втручається в хід ігри для їх виправлення. Після рольової гри викладач спочатку аналізує її перебіг, обов'язково акцентує увагу на вдалих моментах гри з подальшим аналізом типових помилок, що допущені її учасниками та організовує їх виправлення.

Висновки. Отже, рольова гра є одним із найбільш ефективних прийомів реалізації комунікативного принципу в навчанні іноземних мов. Її особливості можна визначити так: рольова гра – це навчання в дії (learning by doing), що стимулює емоційний підйом та підвищує якість засвоєння вивченого матеріалу; рольова гра має певні переваги перед іншими методами навчання, оскільки в ній набагато простіше створити таку ситуацію, коли кожен з її учасників займає активну позицію і може

вільно висловити власну думку, що практично відсутнє під час дискусії та обговорення; рольова гра вимагає повної віддачі від її учасників, яку можна реалізувати за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів у певній ситуації. При проведенні рольової гри використовуються знання та вміння учасників, що набуті як під час аудиторних занять, так і поза їх межами, тобто загальний багаж знань, умінь і навичок.

Список використаної літератури

1. Артеменко Т. М. Про деякі тенденції навчання іноземних мов : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції [«Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі»] / Т. М. Артеменко, І. П. Липко. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 17–18.
2. Громова О. А. Аудіо-візуальний метод і практика його застосування / О. А. Громова. – М., 1977. – С. 56–71.
3. Дианова Е. М. Ролевая игра в обучении иностранному языку / Е. М. Дианова, Л. Т. Костина // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 3. – С. 90–92.
4. Єремєєва Н. Ф. Професійна англійська мова (рятувальні дії та попередження надзвичайних ситуацій) : навч. посібник / Н. Ф. Єремєєва. – Черкаси : ЧПБ, 2006. – 244 с.
5. Єремєєва Н. Ф. Англійська мова за професійним спрямуванням : практичний курс / Н. Ф. Єремєєва, Ю. П. Ненько, О. А. Іващенко. – Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2013. – 152 с.
6. Купман С. М. Ситуативність як складова формування професійного мовлення курсантів ВВНЗ : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції [«Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі»] / С. М. Купман, Л. К. Стрілець, О. В. Петренко. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 101–102.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/fales/.../4455.pdf
8. Шейлз Д. Комунікативність у навчанні сучасних мов [Рада з культурного співробітництва. Проект № 12 «Вивчення та викладання сучасних мов для цілей спілкування» Рада Європи : Прес, 1995.
9. Byrne D. Teaching Oral English. – London, 1976.
10. Jones L. Eight Simulations. – Cambridge, 1975.

Одержано редакцією 17.08.2014.
Прийнято до публікації 19.08.2014.

Аннотация. Єремєєва Н. Ф. Значение ролевой игры в обучении иностранных языков. *Рассмотрена ролевая игра как одно из средств, обеспечивающих оптимальную активизацию коммуникативной деятельности обучающихся на занятии. Показано, что обучение иностранным языкам с использованием ролевой игры для подготовки специалистов Государственной службы по чрезвычайным ситуациям Украины, должно соответствовать современной высоко динамичной ситуации и строится с учетом профессионально-предметной сферы – борьбы с различными видами пожаров, аварий, природных и экологических катастроф. Акцентировано, что деятельность специалистов должна осуществляться на уровне особенной коммуникативной компетенции, обеспечивающей мобильность и эффективность выполнения специалистом своих непосредственных обязанностей: спасения пострадавших во время различных катастроф как природного, так и техногенного характера.*

Ключевые слова: *ролевая игра, этапы ролевой игры, коммуникативная компетенция, профессиональное и функциональное общение, профессионально-ориентированная среда.*

Summary. Yeremeyeva N. F. The usage of the role play in the studies of foreign languages. *The article deals with role play which is considered to be the main method of professional English teaching. Role play helps to activate the communicative competence of cadets and students at the lesson. Teaching English by means of role play in training of specialists for the State Emergency Service of Ukraine must meet modern and dynamic requirements in the professional sphere – fighting fires, accidents, natural and ecological disasters. The firefighters and rescuers' activity must be conducted on the level of peculiar communicative competence which provides mobility and effectiveness of tasks performed by the specialists of civil protection service – saving victims' lives*

during natural and environmental disasters. It is necessary for the cadets and students to adapt themselves to the determined roles. In some cases he or she can play an imaginary role of the victim, in other cases he or she can play his or her own play – the role of the firefighter or rescuer. So their behavior must correspond to the roles they perform or game. It is important for the participants of the role play to concentrate their attention on the communicative usage of the language units.

Key words: role game, role play participant, the type of the role play, role play stages, communicative competence, professional and functional communication, professional medium, method of teaching, professional English.

УДК 378

Д. А. Запорожець

ЗМІНИ СТРУКТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ БОЛОНСЬКОЇ РЕФОРМИ

Розглянуто етапи становлення цілей Болонської Декларації та схарактеризовано проблеми їх реалізації в системі вищої освіти Німеччини. Показано різні точки зору науковців із питань впливу даної реформи на професійну підготовку майбутнього вчителя. Проаналізовано сучасний стан реалізації Болонської реформи в університетах Німеччини.

Ключові слова: Болонська Декларація, Європейський простір вищої школи, національні стандарти освіти, акредитаційна рада, полегшені умови працевлаштування.

Постановка проблеми. Аналітичне осмислення наукової літератури з проблеми сучасного стану підготовки майбутніх учителів у Німеччині дає підстави стверджувати, що даний вид діяльності пройшов тривалий шлях свого становлення і зумовлений економічними, політичними й соціальними процесами, які відбувалися у світі. Це дає підстави для висновку про те, що однією з вагомих причин змін освітньої політики Німеччини (1991-2010) стало створення єдиного Європейського простору вищої освіти.

Відрефлектовані нами публікації дають змогу усвідомити вимоги, що постали перед Німеччиною як учасником Європейського Союзу, та зміни цілей, способів, методів, нових освітніх інструментів, у тому числі і впровадження технічних засобів (далі ТЗ) для модернізації національної освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Активна участь Німеччини у створенні єдиного Європейського простору вищої освіти та реформування педагогічної підготовки вчителів є актуальною проблемою сучасного німецького суспільства. Тому даній проблемі присвячена низка робіт передових німецьких дослідників у галузі освіти: Ф. Андреас, Г. Беленберг Ш. Бернгард, С. Бльомке, Ван дер Венде, Х. Гізеке, Г. Діане, К. Крістіан, Д. Лебцен, К. Марик, П. Скотт, К. Таух, К. Уліх, М. Франк, Х. Хайд, Х. Хенека, К. Хюфнера, М. Швер, У. Шмельц, Д. Шульц та інших.

К. Ясперс про долю німецьких університетів говорив таке: «Або ж нам удасться зберегти німецький університет, давши ідею другого відродження... або ж він припинить своє існування, розчинившись в функціоналізмі гігантських навчальних закладів, що займаються підготовкою наукових та технічних кадрів. Тому, відповідно до вимог сучасності необхідно передбачати можливість оновлення університетів» [1].

Німеччина як традиційно сильна технічними, медичними і філологічними вищими навчальними закладами держава зазнала істотних політичних, соціальних та економічних змін у процесі становлення педагогічної школи. Проте головною умовою введення реформ вищої освіти Німеччини було впровадження національних стандартів освіти, які передбачали поліпшення якості навчання. Будучи одним із ініціаторів і фундаторів процесу європейської інтеграції система освіти Німеччини, починаючи з 1992 р., є зразком для багатьох країн у питаннях розробки освітньої політики, проте і